

**Araştırma Makalesi**

Makale Geliş Tarihi: 01.05.2023  
Makale Kabul Tarihi:30.05.2023

**KATILIMCI BÜTÇELEME ARACI OLARAK VATANDAŞ BÜTÇESİ VE TÜRKİYE  
UYGULAMASI**

**CITIZENS BUDGET AS A PARTICIPATORY BUDGETING TOOL AND  
PRACTICE IN TURKEY**

Osman GEYİK<sup>1</sup>

Filiz ÖZBAY<sup>2</sup>

**ÖZ**

*Mali politikalarda ve kamu mali yönetimi anlayışında yaşanan güncel gelişmelerin ardından bütçeleme süreci gibi birçok alanda vatandaşların süreçlere daha fazla dâhil olması söz konusu olmuştur. Vatandaşların ödemiş oldukları vergilerin nerelerde kullanıldığı konusunda fikir sahibi olma isteklerinin artmasıyla, kamu politikalarının etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı ve kaynakların yerinde kullanılıp kullanılmadığı konuları da önem arz etmeye başlamıştır. Bu durumları sorgulama ihtiyaçları hükümetleri bu süreçte daha fazla şeffaf davranmaya zorlamıştır. Özellikle seçmen davranışları gereği oy verme kararlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan vaatlerin kamu harcamaları yoluyla gerçekleştirilecek olması, bütçeleme süreçlerinin şeffaf bir şekilde sürdürülmesini gerekli kılmaktadır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile bütçeleme anlayışında yapılan yenilikler de bu amaca hizmet edecek şekilde tasarlanmış ve yeni anlayış hayata geçirilmiştir.*

*Bütçeleme süreçlerinin şeffaf bir şekilde sürdürülmesini sağlamak amacıyla uygulanan vatandaş bütçesi, vatandaşların bütçe sürecine aktif katılımını artırarak halkın bilgi edinmesini kolaylaştırmış ve katılımcı bütçelemenin bir aracı olarak görülmüştür. Bu kapsamda, çalışmada öncelikle vatandaş bütçesinin kavramsal çerçevesi ele alınmış, devamında ise Türkiye uygulamasına yer verilerek konu değerlendirilmiştir.*

**Anahtar Kelimeler:** *Bütçe, Bütçe Hakkı, Vatandaş Bütçesi, Katılımcı Bütçe*

**ABSTRACT**

*Due to recent changes in fiscal policy and public financial management, citizens are now more involved in a variety of activities, including budgeting. Governments are being forced to be more transparent in this process due to the rise in citizens desire to know how their taxes are being spent and, in turn, whether public policies are being carried out effectively. Citizens also need to learn more about and question whether their resources are being used effectively. The budgeting processes must be conducted transparently because the promises, which play a significant role in influencing voting outcomes owing to voter behavior, will be achieved through public*

<sup>1</sup> Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, osman.geyik@dicle.edu.tr, ORCID: [0000-0001-9885-9638](https://orcid.org/0000-0001-9885-9638)

<sup>2</sup> Dr., filiz.ozbay21@gmail.com, ORCID: [0000-0002-5599-9021](https://orcid.org/0000-0002-5599-9021)

*spending. The Public Financial Management and Control Law No. 5018, which introduced innovations to the budgeting process, was designed to serve this goal, and the new knowledge was put into practice.*

*The citizen budget, which was implemented to ensure that budgeting processes are carried out transparently, has facilitated the public's access to information by increasing the active participation of citizens in the budget process and has been recognized as a tool of participatory budgeting. In this regard, the study initially explored the theoretical underpinnings of the citizen budget before evaluating the topic by incorporating Turkey's application.*

**Key Words:** *Budget, Budget Right, Citizen's Budget, Participatory Budget*

## GİRİŞ

Kamu mali yönetiminde ve bütçe hakkı konusunda meydana gelen değişimlerin ardından vatandaşların bütçeleme sürecine katılımlarının önem kazanması dolayısıyla bütçeleme süreçlerinde birtakım gelişmeler meydana gelmiştir. Magna Carta ile başlayan bütçe hakkı, zamanla bütçeleme sürecinin tüm safhalarında vatandaşların yer alma isteklerini artırmış ve hükümetleri bu alanda çeşitli adımlar atmaya zorlamıştır. Şeffaf bir bütçeleme sürecinin varlığı ve bütçe hazırlama sürecinden başlayarak harcamaların gerçekleştirilmesine kadar tüm aşamalarda vatandaşların bu süreç içerisinde yer alması ve bütçeleme süreci hakkında fikir sahibi olması bu süreçlere vatandaşların uyumunu artırmaktadır. Katılımcı bütçeleme ve onun bir aracı olan Vatandaş Bütçesi, vatandaşların bütçe sürecine katılımını artırmak, şeffaflık ve açıklık ilkelerini desteklemek için önemli bir belge haline gelmiştir. 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK)” ile bütçeleme sürecinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve performans denetimi konularının önem kazanması katılımcı bütçe uygulamalarının da aynı şekilde önemli bir hale gelmesine neden olmuştur.

Hükümetlerin artan borç yükleri ve ekonomik faaliyetler içerisinde paylarının gün geçtikçe artması bütçe açıklarının derinleşmesine neden olurken, diğer taraftan denetim mekanizmasının daha işlerlik kazanmasını gerekli kılmıştır. Denetim mekanizması, performans denetimi, hesap verebilirlik ve şeffaflık konuları kapsamında işlerlik kazanırken, diğer taraftan vergilerin bütçe gelirlerinin ana kaynağı olması dolayısıyla vergi mükelleflerinin yani vatandaşların bu sürece dâhil olma, ödedikleri vergilerin nerelere ve nasıl harcandığı konusunda fikir sahibi olma ve gerekli gördüğünde müdahale etme isteğini ortaya çıkarmıştır.

Vatandaş Bütçesine ilişkin belgelerin Türkiye’de 2017 sonrası yayımlandığı görülmektedir. Bundan önceki dönemlerde ise bu konuya ilişkin herhangi bir belgenin yer almadığı ifade edilebilir. Söz konusu bu durum uluslararası göstergelerde ilgili dönemlerde Türkiye’ye ait verilerin bulunmaması, şeffaflık, açıklık gibi endekslerde Türkiye’nin alt sıralarda yer almasına neden olmuştur. Tabii vatandaş bütçesinin hazırlanması ve bunun kamuoyuna sunulması tek başına yeterli değildir. Vatandaşların bu belgeleri anlayabilmesi ve belgelerin sunum şekli de önemli konular arasında yer almaktadır. Vatandaş bütçesi uygulamasında bazı göstergelerin kılavuzda yer almaması ve teknik terimlerin yeterli düzeyde açıklanmaması eleştiri konusu olurken en önemli eleştiri ise bu belgenin bir siyasi propaganda aracı olarak kullanıldığına dair görüşlerdir. Bilindiği üzere bütçe uygulamaları ve çıktıları vatandaşların siyasal kararları üzerinde etkili olduğundan bu belgelerin yeterli düzeyde açık, anlaşılır ve kapsamlı olmaması

söz konusu görüşlerin yaygınlaşmasında önemli bir neden olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle bütçe hakkı, katılımcı bütçeleme ve vatandaş bütçesi konuları incelenmiş devamında ise Türkiye özelinde değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

## 1. KATILIMCI BÜTÇELEMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE BÜTÇE HAKKI

Bütçe Latince kökenli bir kelimedir. Bu kelimenin Latince kökü “bulga”dır. Zaman içinde Fransızca Bouge, Bougette, 17. yüzyılda ise İngilizce Budget, kelimelerine dönüşerek bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır (Tügen, 2013, s.1). Sayar'a göre bütçe, bir birikim, avans senedi, gelir ve giderleri belirli bir süre içinde tahmin eden ve bu giderlere izin veren bir kanundur (Sayar, 1974, s.7). Bütçe, bir bakıma vatandaşların sosyal ve ekonomik tercihlerini yansıtır (Shah, 2007, s.3-4). Bütçenin temel işlevlerinden bazıları, kamu kaynaklarının israfını önlemek, etkin kaynak kullanımını sağlamak ve kaynakların insanlar için nasıl ve ne düzeyde kullanıldığını izlemektir (Shah ve Shen, 2007, s.138). Yeni bütçeleme ilkeleri ile önem kazanan şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramları, yürütme organlarının yasama organlarına bağlılığını zorunlu hale getirmiştir (OECD, 2004, s.131).

Vatandaşların bütçe oluşturma, karar verme, bütçe uygulamasının izlenmesine katılımını amaçlayan (World Bank, 2018, s.3) katılımcı bütçeleme anlayışı, ilk defa 1989 yılında Brezilya'nın en güney eyaleti olan Rio Grande do Sul'un başkenti Porto Alegre kentinde başlamıştır. 1988'de, İşçi Partisi seçimi kazanarak iktidara gelmiş ve demokratik katılımı benimsemiştir. Hükümet, mali kısıtlamaların üstesinden gelmek, vatandaşların hükümet faaliyetlerinde aktif bir şekilde yer almalarını sağlamak amacıyla bu uygulamayı benimsenmiş ve daha sonra diğer ülkelerde de karşılık bularak devam ettirmiştir. İlk defa Brezilya'da uygulanmaya başlayan katılımcı bütçe uygulamasından ilk etkilenen Latin Amerika ülkeleri olmuş ve 2000'li yılların başında Latin Amerika'da katılımcı bütçe anlayışını benimseyen şehir sayısı 200'e ulaşmıştır (Wamper, 2007a, s.23).

Avrupa'da ise katılımcı bütçeleme uygulaması Latin Amerika'dan farklı bir şekilde gelişme göstermiştir. Genel olarak siyasi hoşnutsuzluk ve seçim yoksunluğu, özellikle de küresel mali krizin ardından, Batı dünyası Avrupa'nın siyasi sistemler üzerindeki meşruiyetlerini yeniden göstermeleri konusunda baskı kurmuş ve birçok ülkede yerel yönetimler katılımcı bütçelemeyi geliştirerek mali sorunlarla mücadele etmiştir. Bu süreçte, sayılarında artış görülen belediyeler, katılımcı bütçeleme konusunda göstermiş oldukları çaba ve girişimlerin ardından Avrupa'da hızla yayılmıştır (Sintomer vd, 2012, s.8-9).

Türkiye'de katılımcı bütçelemeye yönelik en önemli düzenleme ise 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'dur. Bu kanun kapsamında bütçe sürecinde, stratejik planlar, faaliyet raporları ve performans programları hazırlanarak vatandaşların bilgilendirilmesi ve bütçeleme sürecine katılımı sağlanmıştır (Koç, 2017, s.444).

Vergilerin kanunla koyulup yine aynı şekilde kanunla kaldırılması ve temsilsiz vergi olmayacağı fikri katılımcı bütçe anlayışının uygulamada daha fazla işlerlik kazanmasını sağlamış, bu kapsamda bütçe hakkı da önemli bir kavram haline gelmiştir. Bütçe hakkı, vergileme yetkisinin kullanımına ilişkin prensipler ile toplanan vergilerin kamu hizmetlerinin dağılımında milletin söz hakkının ya da yetkisinin olmasını ifade etmektedir (Pehlivan, 2018, s.28). İngiltere'de vergilendirmeye ilişkin ilk mücadele 1215 tarihli Magna Carta antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın 12. maddesi ile kralın yetkileri sınırlandırılmış ve temsilsiz vergi olmaz ilkesini günümüze ulaşmasını sağlamıştır (Tüğen, 2016, s.5-6). Daha sonraki dönemlerde ise toplanan vergilerin kamu harcamaları yoluyla nerelere harcandığının belirlenmesi hususunun da millet meclislerine ait olması ilkesi benimsenmiştir. Böylece devletin gelir ve giderlerinin idaresi halk temsilcilerinden oluşan parlamentoya verilmiştir. Bu durumun ortaya çıkması, yani devletin gelirlerinin toplanması ve giderlerinin yapılmasına ilişkin yetkinin kullanılması konusunda verilen mücadeleler, temel bir insan hakkı olarak kabul edilen bütçe hakkının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Pehlivan, 2018, s.29).

## **2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE KATILIMCI BÜTÇE ANLAYIŞI**

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların hükümet bütçesinin en azından bir kısmı üzerinde karar alma sürecine katkıda bulunabilecekleri süreç olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre ise katılımcı bütçeleme, vatandaşların hükümet yetkilileriyle yıllık planlanmış toplantılar dizisi aracılığıyla kamu bütçesinin en azından bir kısmı üzerinde karar almaya gönüllü ve düzenli olarak katkıda bulunabileceği süreç olarak ifade edilebilir (Goldfrank, 2007, s.92).

Bütçeleme sürecine katılım, vatandaşların kendilerini doğrudan etkileyen bütçe yapılarına katılması ve bütçe üzerinde etkili olmalarıdır. Katılımcı bütçe, yöneticilerin; bütçesel planlama, koordinasyon ve denetimi daha etkili şekilde yürütebilmeleri için vatandaşlar ile yönetim arasında bilgi ve fikir alışverişini sağlamaktadır (Ergen, 2012, s. 322-223).

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların politika oluşturma sürecine dâhil edilmesi, kamu kaynaklarının düşük gelirli kesime yönelik daha etkin dağıtılması, hesap verebilirliğin ve şeffaflığın sağlanması amacıyla uygulamaya konulmuştur (Moynihan, 2007, s.66).

Katılımcı bütçe uygulaması ile karar verme sürecine, herhangi bir kısıtlamaya tâbi tutulmaksızın farklı nitelikteki tüm vatandaşlar katılabildikleri için toplumda demokratik bir anlayış oluşmaktadır. Ayrıca katılımcı bütçeleme, sosyal refahı iyileştirerek katılımcılığı güçlendirmektedir. Çünkü bu uygulama, gelir düzeyi düşük bölgelere daha fazla kaynak garanti ederek sosyal adaleti desteklemekte ve topluluk üyelerinin seferberliğine dayalı olarak belediyenin her bir bölgesinde kaynakları dağıtarak katılımı teşvik etmektedir (Wamper, 2007b, s.5).

Güçlü bir belediye başkanı desteği, politika tartışmalarına katkıda bulunmaya istekli bir sivil toplum, katılımcı bütçeyi yasa koyucunun saldırılarına karşı koruyan destekleyici bir siyasi ortam ve vatandaşlar tarafından seçilen projelerin finansmanı için mali kaynak sağlandığında katılımcı bütçeleme programlarının benimsenmesi daha olası hale gelmektedir (Wamper, 2007a, s.24).

### **3. KATILIMCI BÜTÇELEMENİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI**

Vatandaşların bütçeleme sürecine dâhil edilmesini amaçlayan katılımcı bütçe uygulamasının birçok avantaj ve dezavantajı bulunmaktadır. Bu avantaj ve dezavantajlar aşağıda kısaca özetlenmiştir (Polko, 2015, s.39; Tandırcıoğlu ve Yapıcı, 2016, 56-57; Zarplı, 2022, 1073-1074).

#### *Katılımcı Bütçelemenin Avantajları*

- Kamu mali yönetimde şeffaflığı sağlayarak, yerel düzeyde yolsuzluk ve kayırmacılık gibi sorunları en aza indirmesi,
- Vatandaşların bütçeleme sürecinde aktif olmaları sonucu yönetimin nasıl çalıştığı hakkında fikir sahibi olarak farkındalığı arttırması,
- Yöneticiler ve vatandaşlar arasındaki etkileşimi ve hizmetlerin kalitesini arttırarak sunulan hizmetlerin memnuniyet düzeyini arttırması,
- Katılımcı bütçe yönetimleri vatandaşlara karşı hesap verme sorumluluğunda oldukları için kamu kaynaklarının etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlaması,
- Yoksul bölgeler başta olmak üzere sosyal hizmetlerden vatandaşların faydalanmasında artış görülmesi,
- Bütçeleme sürecindeki kararları katılım ile belirlenen öncelikler doğrultusunda alması,
- Vatandaşlar ve yerel yönetimler arasında güven ortamını sağlaması,
- Vatandaşlar arasında sosyal dışlanmayı ve yoksulluğu azaltması,

- Bütçeleme sürecinde her kesinden vatandaşın katılımı sağlanarak demokrasi anlayışının güçlenmesi,
- Halkın, kararlar ve yürütme konusunda denetim yetkinliğine kavuşması.

#### *Katılımcı Bütçelemenin Dezavantajları*

- Katılımcı bütçeleme sürecine katılım, demokrasinin vazgeçilmez parçası olduğu için yerel yönetimler bakımından bir trend faaliyet olarak görülmesi,
- Bütçe sürecinde yer alan vatandaşların istek ve kararlarının her zaman doğru ve gerekli olmaması,
- Katılımcı bütçeleme, vatandaşlarda aşırı beklentinin oluşması ve bu durumun vatandaşlar arasında gerginliğe neden olması,
- Katılımcı bütçenin, genellikle yerel yönetim tarafından geniş bir istişare edilmeksizin sunulması ve yerel politika konularına değil, proje rekabetine odaklanması,
- Yerel politikacıların imajını iyileştiren politik bir araç olarak kullanılması,
- Bu uygulama uzun vadede fayda sağlayacak yatırımlar yerine kısa vadeli yatırımların ve hizmetlerin tercih edilmesine sebep olarak kentlerde yatırımların azalmasına yol açması,
- Karar alma sürecinde yer alan aktörlerin baskıları sonucu birçok bölgeyi ilgilendiren kabul edilemez yatırımların seçilmesi yönetime duyulan güveni zedelemesi gibi katılımcı bütçenin birçok avantajlı ve dezavantajlı yönünden bahsetmek mümkündür.

## **4. KATILIMCI BÜTÇELEME ARACI OLARAK VATANDAŞ BÜTÇESİ**

Vatandaş bütçesi, bütçe sürecinde katılımı artırmak, şeffaflık ve açıklık ilkelerini desteklemek için önemli bir belgedir. Vatandaşların, devlet harcamalarının nerede ve nasıl kullandıkları hakkında bilgi sahibi olarak bu aşamalarda daha fazla yer alması söz konusu olmaktadır (Geyik ve Yıldız, 2017, s.50). Bu nedenle vatandaş bütçesi, halkın bütçe sürecinde yer almasını sağlayarak halkın bilgi edinmesini kolaylaştırdığı için katılımcı bütçelemenin bir aracı olarak görülmektedir. Bu kapsamda katılımcı bütçe anlayışını destekleyen uygulama olarak, vatandaş bütçesinin teorik temeli ele alınmaktadır.

### **4.1. Vatandaş Bütçesi Tanımı**

Vatandaşlık anlayışı ve tanımındaki değişim ve dönüşüm, vatandaş odaklı kamu hizmeti anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım, kamu bütçesi sürecinde yaşanan dönüşüm nedeniyle kamu bütçesi alanında vatandaş bütçesi kavramını gündeme getirmiştir. Vatandaşın bütçeleme sürecine katılımını sağlamayı amaçlayan vatandaş bütçesi, bütçenin şeffaf bir şekilde halkla paylaşılmasını ve halkın bütçe süreçlerinde yer almasını sağlayan bir

araç görevi görmektedir (Bilge, 2015, s.1).

Vatandaş bütçesi, yıllık veya çok yıllık olarak hazırlanmış bütçe belgelerinin vatandaşların anlayabileceği şekilde açıklanması olarak tanımlanabilmektedir. Vatandaş bütçesi, kamu bütçesini sadeleştirerek kolay ve anlaşılır olmasını sağlayan özelliklerin özeti şeklinde de tanımlanabilir (Hançer, 2018, s. 69).

Başka bir tanıma göre ise vatandaş bütçesi, teknik detayları sadeleştirerek harcama ve gelir kalemlerinin herkes tarafından anlaşılmasına imkân tanıyan belge olarak tanımlanmaktadır. Bu belge bütçe verilerini ekonomik, sosyal ve mali açıdan ilgili tahmin ve beklentilerin halka ulaştırılmasını sağlamaktadır (Koç, 2017, s.453).

Vatandaş bütçesi ile hükümet, bütçe kararlarını ve kamu maliyesinin durumunu basit ve açık bir şekilde rapor edip herkesin anlayacağı şekilde açıklayarak, kamu mali yönetimde hesap verebilirliği ve şeffaflığı teşvik etmektedir. Vatandaş bütçe kılavuzu, hükümetin bütçe hedeflerinin ve ilgili bütçe görüşmelerinin basın bültenleri ve internet sayfaları gibi ek materyaller kullanılarak bütçeleme sürecinin vatandaşların anlayacağı şekilde sunulmasını amaçlar. Toplanan vergiler, yapılan borçlanmalar ve harcamalar hakkında vatandaşlara bilgi verilmesi oldukça önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir (Petrie ve Shields, 2010: 3-4). Ayrıca bu uygulama, kamu kaynaklarının nerde ve nasıl harcandığını göstererek halkın, bütçe hakkında daha kolay bir şekilde bilgi edinmesini sağlayarak bütçe bilincinin artmasına yardımcı olmaktadır (Güngör Göksu, 2020, s. 131).

#### **4.2. Vatandaş Bütçesinin Amacı ve Özellikleri**

Bütçeler, genellikle hükümetlerin politikalarını eyleme dönüştürdüğü temel araçlardan biridir. Bütçeler, normalde uzun ve karmaşıktır ve bir dizi ayrıntılı destekleyici belgeyle birlikte sunulmaktadır. Bazen teknik uzmanlar bile bütçeyi anlama konusunda zorlanmaktadır. Bu nedenle hükümetlerin, vatandaşların bütçeyi anlamalarına yardımcı olma konusunda önemli bir uygulama olan vatandaş bütçesi ile bütçeler halkın kullanımına açılmış ve kamunun kolayca erişebilmesine imkân tanımıştır (Ramkumar ve Shapiro, 2010, s.8).

Vatandaş bütçe, devlet bütçelerinin sadeleştirilmiş halini ifade etmektedir. Bu sadeleştirmeler ve hazırlanan raporlarla kamu gelirlerinin nerelere harcandığı konusunda vatandaşlara sunulan yardımcı bir belge olmanın yanı sıra mali saydamlığı sağlamada da etkin bir araçtır (Şahin ve Uysal, 2013, s.211-212). Vatandaş bütçesi, vatandaşların bütçe sürecine katılımını, bütçenin şeffaf, açık ve anlaşılır bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmasını sağlamayı amaçlar (Şeker ve Beynam, 2013, s.221-222). Vatandaş bütçe belgesinin birincil yararlanıcısı vatandaşlardır.



Vatandaş bütçesi, vatandaşların devlet faaliyetlerinin neler olduğu ve devlet faaliyetlerine katılımlarını artırmak için neler yapıldığına bilgi edinmelerini amaçlayan çok amaçlı bir belgedir (IBP, 2012:9).

Vatandaş bütçe uygulaması; kamu hizmetlerinin sunum aşamasından denetimine kadar olan bütün süreçlerde vatandaşların isteklerini dikkate almayı, bütçe sürecini şeffaf, adil ve kolay erişebilir hale getirmeyi, kamu kaynaklarını daha verimli ve etkin kılmayı, hızlı işleyen bir yapıyı oluşturmayı, bütçede yer alan bilgilerin sıradan vatandaşlar tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmayı ve kamu mali yönetimde hesap verebilirliği ve mali saydamlığı sağlamayı amaçlamaktadır (Uysal Şahin, 2014, s.39).

Vatandaş bütçesinin, yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirmekle beraber taşıması gerekli özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler şunlardır (Petrie ve Shields, 2010, s. 4-7):

- Siyasi bir broşür değil nesnel ve teknik bir belge olmalıdır. Hükümetin maliye politikasını ne kadar iyi yönettiğini destekleyen partizan bir belge olarak görülmemelidir.
- Halkın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak günlük dil kullanılarak yazılmalı ve daha fazla bilgi edinmek isteyenler için basit bir erişim noktası sağlamak üzere daha ayrıntılı açıklamalarla ilişkilendirilmelidir.
- Hükümetin kamu kaynaklarını nasıl artırdığını, harcadığını ve yönettiğini kamuoyuna açıklama sorumluluğunu yerine getirmesine yardımcı olarak görülmelidir.
- Bütçenin sürecine değil, amaçlarına ve içeriğine odaklanmalıdır. Halkın, hükümetin yıllık bütçeyi nasıl bir araya getirdiğine dair geniş bir anlayışa sahip olması önemli olmakla birlikte, kılavuzun asıl rolü bütçenin özünü sunmak olmalıdır.
- Bütçe kanununun ve bütçe sürecinin kısa bir özeti şeklinde olmalıdır.
- Kapsamlılık, nesnellik, ilgililik, güvenilirlik, kolay anlaşılabilirlik ve güncellik gibi bir dizi kalite standardını karşılamalıdır.
- Kılavuz, önemli bütçe konularına odaklanmalı ve kilit konuları karıştıran veya karartan konu dışı veya ilgisiz materyal içermemelidir.
- Bilgiler, teknik jargondan kaçınarak ve bütçe yılından önceki yıl için tahmini sonuç için karşılaştırmalı bilgiler de dâhil olmak üzere basit ve etkili tablo ve şemalardan tam olarak yararlanılarak, anlaşılması kolay terimlerle sunulmalıdır.

- Kendi kendine yeten bir belge olmalıdır. Vatandaş bütçesini okuyanlar onu anlamlandırmak için diğer belgelerin içeriğini bilmek zorunda kalmamalıdır.
- Çeşitli medya araçları kullanılarak aktif ve geniş çapta dağıtılmalı ve birden fazla dilde yayınlanması gerekmektedir.

### 4.3. Vatandaş Bütçesinin Tarihsel Süreci ve Gelişimi

1990'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllarda önemi giderek artan kamu bütçesinde şeffaflık, anlaşılabilirlik ve bilgiye kolay erişim ile ilgili gelişmeler vatandaşların rahatça takip edebileceği bütçeleme anlayışının ortaya çıkmasına imkân tanımıştır (Şeker ve Beynam, 2013, s.223).

Vatandaşın bütçeleme sürecine katılımını sağlamayı amaçlayan vatandaş bütçesi, ilk defa 1932 yılında ABD'de ortaya çıkmıştır. 1932'de, büyük bir mali kriz döneminde, bir grup seçkin sivil lider tarafından şehrin mali durumunu analiz etmek, şehir yönetimini değerlendirmek, belediye yetkililerine iyileştirmeler önermek ve bu konularda üyelerine rapor vermek amacıyla Vatandaş Bütçe Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, kâr amacı gütmeyen bir sivil kuruluş olarak örgütlenmiş ve 1984 yılından itibaren eyalet yönetimini de içerecek şekilde genişletilmiştir (<https://cbcny.org/about-us>).

Vatandaş Bütçesi konusu farklı başlıklar altında ele alınsa da ilk defa Lester M. Salamon tarafından 1976 yılında gündeme gelmiştir. Vatandaş Bütçenin hazırlık aşaması ya da temel nitelikleri hakkında Salamon'un çalışmasında herhangi bir bilgiye yer verilmese de bu dokümanın temel hedefi bütçe belgesinin toplumun çok daha geniş kesimlerince ulaşılabilir ve anlaşılabilir olmasını sağlayarak bu amaç doğrultusunda içermesi gereken hususlar belirtilmiştir (Hançer, 2018, s. 134).

Kamu kaynaklarının etkin ve adil yönetimini desteklemek, bütçe sürecine katılımı sağlamak ve yoksulluğu azaltmak amacıyla sivil toplum kuruluşları ile ortaklık yapan Uluslararası Bütçe Ortaklığı (International Budget Partnership –IBP) 1997 yılında kurulmuş ve vatandaş bütçesinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. 2008 yılından itibaren ise vatandaş bütçesinin geliştirilmesine ve yayınlanmasına yönelik ülke yönetimlerinde önemli gelişmeler görülmüştür. Günümüzde ülkelerin bütçelerinin şeffaflık derecesini tespit etmeye yönelik birçok ülke açık bütçe endeksini kullanmaktadır. Vatandaş bütçe uygulamasının tarihine bakıldığında yakın geçmişe kadar sayının dünya genelinde 30 ülke civarında olduğu görülmektedir. Bu ülkeler; Norveç, Yeni Zelanda gibi yüksek gelirli ülkeler ile Hindistan, Hırvatistan ve Gana gibi orta gelirli ülkelere meydana gelmektedir (Şeker ve Beynam, 2013, s.223).

## 5. TÜRKİYE'DE VATANDAŞ BÜTÇESİ UYGULAMASI

Özellikle son yıllarda mali saydamlığı hayata geçirmek amacıyla birçok ülke vatandaş bütçe rehberini yayınlamaya başlamıştır. Rehber, yürürlüğe konulan bütçe kanunu hakkında vatandaşları bilgilendirerek, detaylı kaynak erişimi sağlamaktadır. Kamuoyu, yetkililerce yapılan bilgilendirme sayesinde kamu kaynaklarının elde edilmesinde ve kullanılmasında yeterli performansın sağlanıp sağlanmadığı hususunda bilgi sahibi olmaktadır (Pehlivan, 2018, s.55).

Ülkelerin hazırladıkları yıllık bütçeler hakkında vatandaşların bilgilendirilmesi ve hükümet faaliyetlerinde şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması amacıyla 2017 yılından itibaren vatandaş bütçe rehberi uygulaması Türk mali sistemi içinde yerini almıştır. İlgili yılda yapılacak faaliyetler ve bu faaliyetlerin finansman kaynakları hakkında temel bilgileri içeren vatandaş bütçe rehberi, yıllık bütçelerin herkes tarafından kolay ve anlaşılabilir olmasını sağlamaktadır (<https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>). Aynı zamanda bu rehber, ülkenin yeni ve öngörülen ekonomik performansları hakkında vatandaşların bilgilendirilerek orta vadeli mali planın anlatıldığı mali doküman niteliği de taşımaktadır (Ergen, 2014, s.100).

Türkiye'de yayımlanan vatandaş bütçe kılavuzu, çeşitli grafik ve görsellerle vatandaşların kolayca anlayacağı şekilde oluşturulmaktadır. Ancak sadece vatandaş bütçe kılavuzunun yayımlanması şeffaflık için yeterli değildir. Bunun yanı sıra diğer bütçe belgelerinin de şeffaf bir şekilde yayımlanması bu konu açısından önemli bir yere sahiptir (Şeren, 2018, s.968). Bu bağlamda Türk mali sistemi içinde yer alan vatandaş bütçe rehber içeriğinde; bütçe sürecine yer verildikten sonra temel makroekonomik büyüklükler yer almaktadır. Devamında ise eğitim, sağlık, sosyal, tarım, sosyal yardımlar, reel sektör ve AR-GE, istihdam ve ulaşım gibi başlıklarda yürütülen temel politikalar genel hatlarıyla verilmektedir. Görsel öğeler, şekiller ve grafiklerle zenginleştirilen vatandaş bütçe rehberinin sade ve anlaşılır bir şekilde hazırlandığı da görülmektedir. Böylelikle literatür çerçevesinde vurgulanan harcama kalemleri ve finansman bilgisi kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan vatandaş bütçesi ile bütçe sürecinin daha anlaşılır hale geldiği ve daha iyi sonuçlar elde edildiği belirlenmiştir. Vatandaş bütçe uygulamasına geçen ülkelerde, vatandaşların bütçeleme sürecine katılımında önemli gelişmeler yaşanmış ve bütçe uygulamaları daha şeffaf bir nitelik kazanmıştır. Tablo 1'de görüleceği üzere 2017 yılında uygulamaya geçirilen vatandaş bütçe rehberi ile Türkiye'nin bütçe şeffaflığını ölçen endeks puanının bu yıldan itibaren artması bu durumu desteklemektedir.

Vatandaş bütçesi OECD, IMF, IBP gibi uluslararası ortaklık ve kuruluşların özellikle saydamlık konusunda yapmış oldukları çalışmalarla kamuoyuna sunulmaktadır. IBP, 2006'dan beri açık bütçe anketi aracılığıyla Türkiye'nin ve diğer ülkelerin bütçe şeffaflığını ölçerek vatandaşlarla paylaşmaktadır (Aydın ve Şeker, 2022, s.52-55).

Açık bütçe anketi, merkezi hükümet bütçe bilgilerine halkın erişimini değerlendirmek için uluslararası kabul görmüş kriterleri kullanan dünyanın tek bağımsız, karşılaştırmalı ve gerçeklere dayalı araştırma aracıdır. Açık bütçe anketi, bütçe şeffaflığının yanı sıra halkın bütçe sürecine katılımını ve bütçe gözetimini de ölçmektedir. Açık bütçe anketi daha genel anlamda açık bütçe endeksi oluşturulurken 8 temel bütçe belgesi üzerinde konumlandırılmıştır. Sekiz temel belgenin dördü (bütçe öncesi raporu, yürütme organının bütçe teklifi, yürürlüğe giren bütçe ve vatandaş bütçesi) bütçe sürecinin hazırlık ve onaylanma aşamalarıyla, diğerleri ise (yıl içi raporlar, yıl ortası değerlendirme raporu, yıl sonu raporu ve denetim raporu) bütçenin yürütme ve denetim aşamalarıyla ilgilidir. Anket soruları bu belgeler baz alınarak oluşturulmuştur. Vatandaş bütçe belgesi ise bu belgelerden biridir. Vatandaş bütçesinde; bütçe sürecinin tanımı ve bütçenin kurumsal kapsamı, ekonomik görünüm ve hükümetin politika hedefleri, hükümetin hesapları ve bütçe beklentileri ve hizmetlerin sunumuna ilişkin sorular yer almaktadır (Engin, 2022, s.448-450). Açık bütçe anketinde puanlanan 145 sorudan 109'u bütçe bilgilerinin kamuya açık olup olmadığını, 18'i halkın bütçe sürecine katılma fırsatlarını ve 18'i yasama organının bütçe denetimindeki rolü ve etkinliği değerlendirmektedir. Bu sorular değerlendirilirken 0 -100 arasında puanlanmaktadır (IBP, 2019, s.1). Bu kapsamda ülkenin puanı 81-100 aralığında ise hükümetin vatandaşlarına detaylı bilgi sağladığını, 61-80 aralığında hükümetin vatandaşlarına önemli bilgiler sağladığını, 41-60 aralığında hükümetin vatandaşlarına sınırlı düzeyde bilgi sağladığını, 21-40 aralığında hükümetin vatandaşlarına asgari düzeyde bilgi sağladığını, 0-20 aralığında ise ülkenin vatandaşlarına yetersiz ya da hiç bilgi sağlamadığını göstermektedir (IBP, 2006, s. 7). Anket sonuçları, hükümetin bütçe belgelerini daha açık hale getirmesine ve bütçe şeffaflığını arttırmaya yönelik stratejiler geliştirmesine yardımcı olmakla beraber vatandaşların yönetime olan güvenin de artmasına yardımcı olmaktadır (Engin, 2022, s. 445).

Buna göre 2006 yılından itibaren iki yılda bir yayınlanan açık bütçe endeksinde yer alan ülke ortalamaları, Türkiye'nin endeks puanı ve sıralaması 2006-2021 dönemi için aşağıda yer almaktadır.

**Tablo 1: Açık Bütçe Endeksi Türkiye'nin Durumu ve Küresel Puan Ortalamaları**

Yıllar	Toplam ülke sayısı	Türkiye sıralaması	Küresel Ortalama Puan	Türkiye Puanı
2006	59	35	46	42
2008	85	42	39	43
2010	94	29	42	57
2012	100	42	43	50
2015	102	58	44	44
2017	115	32	42	58
2019	117	46	45	51
2021	120	46	45	55

**Kaynak:** \*IBP, 2021, s.72.

\*\*Açık bütçe raporları 2006-2021 verileri dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

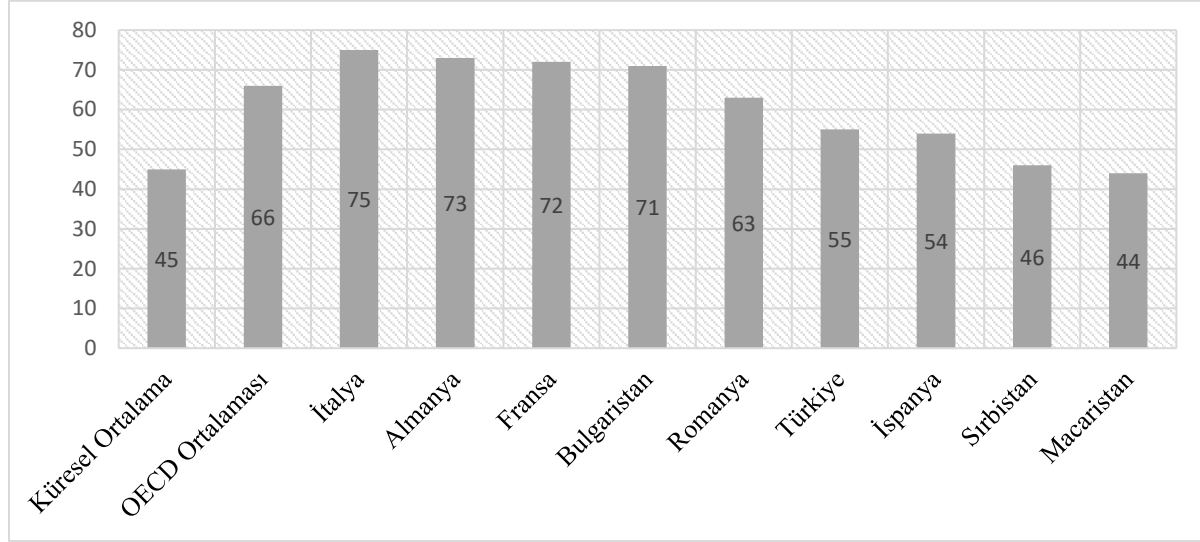
Tablo 1'de açık bütçe endeksinin puanlarına bakıldığında, başlangıç yılı olarak kabul edilen 2006 yılında Türkiye'nin endeks puanı yani bütçe şeffaflığı puanı 42'dir. Türkiye'nin 2006-2021 dönemine ait endeks verileri incelendiğinde; endeksin en düşük olduğu yıl 2006 en yüksek olduğu yıl ise 2017'dir. Bu durumun nedeni ise 2017 yılından itibaren şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamak amacıyla bütçenin herkes tarafından anlaşılmasını sağlayan vatandaş bütçe rehberinin yayınlanmış olması ile ilişkilendirilebilir. Küresel ortalama puanlarına bakıldığında ise en düşük olduğu yıl 2008, en yüksek olduğu yıl ise 2006 olduğu görülmektedir. 2006 ve 2015 yılları hariç bütün dönem boyunca Türkiye'nin endeks puanı küresel ortalama puanından yüksektir. Bu nedenle Türkiye açısından şeffaflık ve hesap verebilirlik bakımından önemli bir başarı olduğu kabul edilebilir.

Toplam ülke sayısı içinde Türkiye sıralamasına bakıldığında, 2006 yılında 59 ülke arasında Türkiye 35 sırada yer alırken, 2017 yılından itibaren ise şeffaflık ve hesap verebilirlik alanında yaşanan gelişmelerin etkisiyle endeks sıralaması üst sıraya doğru yükselerek 32 sırada yer almıştır. 2021 yılında yayınlanan son rapora göre ise 120 ülke arasında Türkiye'nin 46'ncı sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde hem Türkiye'nin hem de diğer ülkelerin endeks puanları genel olarak 41-60 aralığında yer almaktadır. Bu durum hükümetin vatandaşlarına sınırlı düzeyde bilgi

sağladığını göstermektedir. Bütçe ile ilgili belgelerin zamanında kamuoyu ile paylaşılabilmesi, kolayca erişilebilir duruma getirilmesi, katılımcılığı teşvik edecek imkânların yaratılması ve bu süreçleri izleyen ve denetleyen kurumların güçlendirilmesi Türkiye'nin endeks puanını üst sraya yükseltebilmesi açısından önem taşımaktadır.

### Grafik 1: Seçili Ülkelere İlişkin Şeffaflık Göstergeleri



**Kaynak:** Open Budget Survey, 2021, s.10.

\*\* Grafik Open Budget Survey 2021 verileri dikkate alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Grafik 1'de ise 2021 yılına ait Türkiye'nin ve seçili ülkelerin bütçe şeffaflık endeks puanları yer almaktadır. Bütçe şeffaflık endeks puanı küresel ortalamasının altında kalan ülke Macaristan'dır. Grafikte yer alan ülkelerin genel olarak küresel ortalamasının üzerinde yer aldığı görülmektedir. İtalya, Almanya, Fransa ve Bulgaristan dışındaki ülkelerin ise OECD ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin grafik içerisinde yeri değerlendirildiğinde katılımcı bütçe konusunda küresel ortalamasının üzerinde yer almasına karşın OECD ortalamasından düşük olması eleştiri konusudur. Bu açıdan katılımcı bütçeleme konusunda daha fazla gayret gösterilerek bütçeleme sürecine vatandaşların katılımının daha yoğun olarak sağlanması hem göstergeler hem de katılımcı bütçeleme sürecinin işlerliği açısından önem arz etmektedir.

### SONUÇ

Kamu mali yönetimi ve ekonomik sürdürülebilirlik için oldukça önemli bir yere sahip olan bütçeleme süreci her safhasında etkin denetime tabi tutulması gereken kanun belgesidir. Bu belgenin gelir toplama ve harcama yapma safhalarında yeterli düzeyde denetlenmemesi kaynak

israfına yol açarken bunun neticesinde ortaya çıkacak bütçe açıkları dolayısıyla uzun vadede borç yükünde artışlara ve refah kayıplarına neden olacaktır. Kaynakların etkin kullanımının daha fazla önem kazandığı günümüzde bu denetimlerin etkinliğinin de önem kazandığını ifade etmekte yarar vardır.

5018 sayılı KMYKK ile bütçede performans denetimi, mali disiplin, mali saydamlık ve hesap verebilirlik gibi kavramların önem kazanması bütçeleme sürecinde etkinliğin artmasına neden olmuştur. Bunlara ek olarak katılımcı bütçe anlayışının yaygınlaşması ve bu bağlamda oluşturulan vatandaş bütçe uygulamasıyla vatandaşların bütçeleme sürecine katılımları sağlanmış ve bu durum politika yapıcılar ve bütçe uygulayıcıları üzerinde baskı oluşturan bir unsur haline gelmiştir.

Son yıllarda Türkiye'de uygulanan vatandaş bütçe anlayışı, vatandaşların bütçe belgelerine ulaşmasında kolaylıklar sağlamış; ancak vatandaşların bu belgelerin sadece belirli bir kısmına ulaşması, vatandaşların bilgisine sunulan belgelerin bütçeleme sürecinin tamamına ait belgeler olmaması ve belgelerin teknik terimler içerdiği için anlaşılmasının güç olması vatandaş bütçesi uygulamasının eleştirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca vatandaşların bütçeleme sürecinin sadece sonucunda bütçe sürecine dâhil olduğu yani aslında bütçe hazırlık ve uygulama safhalarında süreç dışında tutulduğu konusu da katılımcı bütçe uygulamasının amacına uygun bir şekilde uygulanmadığını göstermektedir.

Tüm bu nedenler dolayısıyla; katılımcı bütçe kapsamında vatandaş bütçesinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için; vatandaşların bütçeleme süreçlerinin tamamında bilgi sahibi olması, süreçlere müdahale edebilmesi, süreçleri eleştirebilmesi ve bu belgelerin daha anlaşılır bir şekilde vatandaşların bilgisine sunulması vatandaş bütçe uygulamasının etkinliği ve uluslararası göstergelerde Türkiye'nin daha iyi bir konumda yer alması açısından önem arz etmektedir. Vatandaş bütçe uygulamasının ardından açık bütçe endeksinde Türkiye'nin 2017 sonrası daha iyi bir konuma ulaşması katılımcı bütçe uygulamasının faydasının açık bir göstergesidir. Son olarak bütçe şeffaflığının önemi vurgulanırken sadece uzmanlara sağlanan şeffaflığın yetersiz olduğu ve vatandaşların genel bilgi ve verilere ulaşabilmesi, vatandaşların bütçeleme sürecine dair genel kavramları anlayabilmeleri açısından basit ve anlaşılır bir vatandaş bütçesi oluşturmak en az diğer hususlar kadar önemlidir.

**Katkı Oranı Beyanı:** İlk yazar %50, ikinci yazar %50 oranında katkıda bulunmuştur.

**Destek ve Teşekkür Beyanı:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

**Çatışma Beyanı:** Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

**Etik Beyanı:** Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır, etik kurulu kararı gerekmemektedir.

## KAYNAKÇA

Altıngöz Zarplı, S. (2022). Kamu Bütçelemede Yeni Bir Yaklaşım Olarak Katılımcı Bütçeleme: Türkiye’de Belediyelere Yönelik Bir Araştırma, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43), 1069-1088.

Aydın, E., Seker, M. (2022). Bütçe şeffaflığı ve Türkiye, *Maliye Çalışmaları Dergisi*, 67, 47-66. DOI: 10.26650/mcd2022-1088547

Bilge, S. (2015). A New Approach in Public Budgeting: Citizens’ Budget, *Journal of International Education and Leadership*, 5(1), 1-17.

Engin, R. (2022). Bütçe Şeffaflığı ve Türkiye: Açık Bütçe Endeksi Üzerinden Bir Değerlendirme, *Sayıştay Dergisi*, 33(126), 443-471. Erişim adresi: <https://doi.org/10.52836/sayistay.1164667>.

Ergen, Z. (2012). Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli, *Maliye Dergisi*, 0(163), 316 – 334.

Geyik, O. ve Yıldız, H.D. (2017). Citizens Budget And Evaluating Citizens Budget İn Turkey, 32nd International Public Finance Conference, 50-52.

Goldfrank, B. (2007), Lessons from Latin America’s Experience with Participatory Budgeting, Shah, A. (Ed.), Public Sector Governance and Accountability Series Participatory Budgeting, Washington D.C, The World Bank, 91-121.

Güngör Göksu, G. (2020). Vatandaş Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlerin Analizi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 126-146.

Hançer, N.C. (2018). *Modern Bütçeleme Teknikleri: Vatandaş Bütçesi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı, Ankara.



The Citizens Budget Commission (CBC), <https://cbcny.org/about-us> Erişim Tarihi: 05.04.2023.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı, <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/> Erişim Tarihi: 01.04.2023.

IBP, 2006, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Methodology-English.pdf>  
Erişim Tarihi: 20.03.2023.

IBP, 2019, [https://internationalbudget.org/sites/default/files/2020-04/2019\\_Methodology\\_EN.pdf](https://internationalbudget.org/sites/default/files/2020-04/2019_Methodology_EN.pdf) Erişim Tarihi: 03.04.2023.

IBP, 2021, <https://internationalbudget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2021/open-budget-survey-turkey-2021-en.pdf> Erişim Tarihi: 03.04.2023.

IBP. (2012). Citizens Budget Guide, [http://Internationalbudget.Org/Wp-Content/Uploads/Citizen\\_Budget-Guide.Pdf](http://Internationalbudget.Org/Wp-Content/Uploads/Citizen_Budget-Guide.Pdf) Erişim Tarihi: 24.04.2023.

Koç, N. (2017). Katılımcı Bütçe Anlayışının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 443-470. Erişim adresi: <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.290964>.

OECD, (2004), The Legal Framework for Budget Systems An International Comparison (ed. Ian Lienert and Moo Kyung), Paris, *OECD Journal on Budgeting*, Volume 4-No.3. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/thelegalframeworkforbudgetsystemsaninternationalcomparison.htm>.

Open Budget Survey (2021). <https://internationalbudget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2021/open-budget-survey-turkey-2021-en.pdf> Erişim tarihi: 27.04.2023.

*Pehlivan, O. (2018). Devlet Bütçesi. Trabzon: Celepler Matbaacılık*

Petrie, M. and Shields, J. (2010). Producing a citizens' guide to the budget: why, what and how? *OECD Journal on Budgeting*, 10(2), 1-14.

Polko, A. (2015). Models of participatory budgeting – the case study of Polish city, *Journal of Economics and Management*, 19 (1), 34-44.

Ramkumar, V. and Shapiro, I. (2010). “Guide to Transparency in Government Budget Reports: Why are Budget Reports Important, and What Should They Include?”, *International Budget Partnership. Washington D.C.* Erişim adresi: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-to-Transparency-in->

Government-Budget-Reports-Why-are-Budget-Reports-Important-and-What-Should-They-Include-English.pdf Erişim tarihi: 07.03.2023.

Sayar, N. (1974). *Kamu Maliyesi: Bütçe Prensipleri ve Tatbikatı*. (5. Baskı). II. Cilt, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

Moynihan D.P. (2007), Citizen Participation in Budgeting: Prospects for Developing Countries. Shah, A. (Ed.), Public Sector Governance and Accountability Series Participatory Budgeting, Washington D.C, World Bank, 55-87.

Shah, A. and Shen, C.(2007). *A Primer on Performance Budgeting*. Shah, A. (Ed.), Budgeting and Budgetary Institutions: Public Sector Governance and Accountability Series (Ed. Anwar Shah), Washington D.C, The World Bank, 137-176.

Shah, A. (2007). Overview, Shah, A. (Ed.), Public Sector Governance and Accountability Series Participatory Budgeting, Washington D.C, The World Bank. 1-18.

Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A., and Allegretti, G. (2012). Transnational Models of Citizen Participation: The Case of Participatory Budgeting, *Journal of Public Deliberation*, 8(2), 1-32.

Şahin, M., ve Uysal, Ö. (2013). *Bütçe ve Mali Demokrasi*. F. Altuğ, A. Kesik ve M. Şeker, (Ed.), Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar (s. 203-2020) içinde. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şeker, M. ve Beynam, H. (2013). *Vatandaş Bütçesi ve Uygulama Örnekleri*. F. Altuğ, A. Kesik ve M. Şeker, (Ed.), Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar (s. 221-237) içinde. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şeren, G.Y. (2018). *Vatandaş ve Bütçe Arasındaki Köprü: Vatandaş Bütçe Uygulaması ve Türkiye Özelinde Değerlendirmeler*. A. Açaravcı (Ed.), Muhasebe, Finans ve İktisat Araştırma Örnekleri (957-978,) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Tandırıcıoğlu, H. ve Yapıcı, F. (2016). Küreselleşme Sürecinde Postmodern Bütçe Yaklaşımlarına Toplu Bir Bakış, *Vergi Raporu*, 0 (206), 38-62.

Tüğen, K. (2016). *Devlet Bütçesi*. İzmir: Bassaray Matbaası.

Uysal Şahin, Ö. (2014). Vatandaş Odaklı Yönetim için Vatandaş Odaklı Denetim, *Sayıştay Dergisi*, 92, 35-63.

Wampler, B. (2007a). *A Guide to Participatory Budgeting*. Shah, A. (Ed.), Public Sector Governance and Accountability Series Participatory Budgeting, Washington D.C, World Bank, 21-53.

Wampler, B. (2007b). The Diffusion of Brazil's Participatory Budgeting: Should "Best Practices" be Promoted?, Erişim adresi: [https://library.uniteddiversity.coop/Decision\\_Making\\_and\\_Democracy/Participatory\\_Budgeting/AdoptingParticipatoryDemocracy.pdf](https://library.uniteddiversity.coop/Decision_Making_and_Democracy/Participatory_Budgeting/AdoptingParticipatoryDemocracy.pdf).

World Bank, (2018). <https://documents1.worldbank.org/curated/en/391701588140468143/pdf/Participatory-Budgeting-Manual.pdf> Erişim Tarihi: 30.03.2023.